

JEES

Journal of Empirical Economics and Social Sciences

Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi

Cilt/Volume: 6 Sayı/Issue: 2 Eylül/September 2024 ss./pp. 13-27

B. Altındaş, K. Bozkurt <http://dx.doi.org/10.46959/jeess.1555741>

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE TURİZM TALEBİ: EKONOMETRİK BİR ANALİZ

Berkay ALTINDAŞ

Prof. Dr. Kurtuluş BOZKURT

ÖZET

Bu çalışma; 28 Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) üyesi ülke için ekonomik özgürlükler ile turizm talebi arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Çalışmada öncelikle ekonomik özgürlükler ve turizm sektörü arasındaki ilişkiyi inceleyen alan yazına değinilmiştir. Çalışmanın uygulama kısmında, uluslararası turist sayısı verisi ve Heritage ekonomik özgürlük endeksi verisi kullanılmıştır. Çalışmanın uygulama bölümü için 1997-2019 dönemini kapsayan bir panel veri seti oluşturulmuştur. Gerçekleştirilen ampirik analiz sonucunda, ekonomik özgürlük seviyesi ile uluslararası turist sayısı arasında kısa ve uzun dönemli bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Turizm talebi, Ekonomik özgürlük, Panel veri analizi.

JEL Kodları: L83, E02, C23.

ECONOMIC FREEDOMS AND TOURISM DEMAND: AN ECONOMETRIC ANALYSIS

ABSTRACT

This study analyzes the relationship between economic freedoms and tourism demand for 28 Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) member country. In the study, firstly, the literature analyzing the relationship between economic freedoms and tourism sector is discussed. In the application part of the study, data on the number of international tourists and Heritage economic freedom index data are used. For the application part of the study, a panel data set covering the period 1997-2019 was created. The empirical analysis reveals that there is a short and long-run relationship between the level of economic freedom and the number of international tourists.

Keywords: Tourism demand, Economic freedom, Panel data analysis

JEL Codes: L83, E02, C23

* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın/ Türkiye. E-mail: berkayaltindas@gmail.com

* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Söke İşletme Fakültesi, Ekonomi Bölümü, Aydın/ Türkiye. E-mail: kurtulus.bozkurt@adu.edu.tr

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 04 Temmuz / July 2024
Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 12 Ağustos / August 2024
Kabul Tarihi / Acceptance Date : 21 Eylül / September 2024

13

Research Article

1. GİRİŞ

Ekonomik özgürlük kavramı iktisat yazınında yeni yeni ön plana çıkmaya başlasa da iktisadın ortaya çıkışından beri oldukça önem arz eden gönüllü mübadele serbestisi, ekonomik birimlerin tercih hakkı ve özel mülkiyet gibi kavramlar ekonomik özgürlüğün yapıtaşlarını oluşturmaktadır. Ekonomik bakımdan özgür bir ülkede, iç ve dış pazarda mal ve hizmetler, ekonomik birimler ve kapital hükümetçe ortaya konulmuş yasalar dâhilinde gönüllü ve serbest bir şekilde hareket edebilmektedir. Benzer şekilde Adam Smith (2014) yukarıda bahsi geçen şartlar dâhilinde ekonomik açıdan özgür toplumlarda, serbest piyasanın rekabet ve verimlilik üzerinde olumlu etki edeceğini ve aynı zamanda girişimciliği de destekleyen bu sürecin ekonomik hayatı güçlendirerek ekonomik büyümeyi olumlu etkileyeceğini ortaya koymuştur (Gövdeli, 2018: 380).

Ekonomik özgürlükler dört gruba ayrılmaktadır; hukukun üstünlüğü, hükümetin büyüklüğü, düzenleyici verimlilik ve pazara erişim. Bunlar arasında mülkiyet hakları, yargı etkinliği ve devletin bütünlüğü hukukun üstünlüğü çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bir hükümetin büyüklüğü göstergelerine örnek olarak ise vergi yükü, mali özgürlük ve hükümet harcamaları verilebilir. Ayrıca bir firmanın özgürlüğünün kapsamı, çalışma özgürlükleri ve parasal özgürlük düzenlemelerinin etkinliği değerlendirilirken; ticari açıklık, yatırım liberalizasyonu ve finansal liberalizasyon piyasa açıklığı kapsamına girmektedir. Ekonomik özgürlüklerin ölçülmesi ve endeks olarak sunulmaya başlanması 1970'li yıllara dayanmaktadır. Çalışmada Heritage Vakfı'nın yayımladığı Ekonomik Özgürlük Endeksi (IEF) kullanılacaktır. IEF 184 ülke ve beş gruptan oluşmaktadır. Endeks kendi içerisinde dört ana alandan oluşmakta ve her alan kendi içerisinde üç alt başlığa sahiptir ve başlıklar ise toplamda otuz altı bileşenden meydana gelmektedir. Endeksin her bileşeni sıfır ile yüz arasında değerler almakta ve ülkelerin ekonomik özgürlük skorları ve sınıflandırmaları bu yolla yapılmaktadır (Kim, 2023: 403; Altındaş, 2024: 64).

Turizm gelirlerinin GSYH'ya oranının yüksek olduğu ülkelerde uluslararası döviz girdisi de görece yüksek olmakta ve oranının artırılması noktasında avantaj sağlanmaktadır. Turizm sektörü, kendisi ile bağlantılı birçok sektörde gelişmesine imkân tanımaktadır (Bahar ve Bozkurt, 2010: 255).

Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi (WTTC)'nin 185 ülke ve 26 coğrafi bölgeyi içeren 2023 yılı raporunda, turizm sektörünün pandemi sonrası toparlanma sürecinin devam ettiğini ancak henüz pandemi öncesi oranlara ulaşmadığını vurgulamıştır. Turizm sektörünün bu başarısının arkasında ise ulaşım sektörü yatmaktadır. Uluslararası ulaşımı kolaylaştırarak; seyahat süresinde ve konforunda yaşanan teknolojik gelişmelerle turistik bölgelere ulaşımın dolayısıyla turizmin cazip hale gelmesine imkân tanımıştır (Truong ve Shimizu, 2017: 3101; WTTC, 2023).

Hükümetler özellikle uluslararası turizm talebini artıracak ve turizm sektörünü sürdürülebilir hale getirecek birtakım adımlar atmalıdır. Bu adımların tespit edilmesi ve turizm sektörünü geliştirecek politikaların şekillenmesini sağlamak hükümetin görevidir (Öcal, Altınöz ve Aslan, 2020: 288). Bu

bağlamda turizm sektörünün gelişimi amacıyla asayiş, mevzuat ve finansal alanda istikrar elde edilmesi yalnızca hükümet eliyle yapılabilmektedir. Bu sayılan faktörler aynı zamanda ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyleriyle ilgilidir.

Gholipour, Tajaddini ve Al-mulali (2014) ve Saha, Su ve Campbell (2017) çalışmalarında turizm faaliyetlerinde bulunan ülkelerdeki özgürlük düzeyinin yüksek olmasının söz konusu ülkelere yönelik turizm talebini artacağını ileri sürmektedirler. Yüksek ekonomik özgürlüğe sahip ülkelerde hukuk sisteminin gelişmiş olması sebebiyle görece daha güvenli olması, pazar erişimi ve dış rekabette avantaja sahip olması sebebiyle ve en önemlisi bireylerin kendilerini tanıtmaya ve tercihlerinde daha az kısıtlayıcı faktörün bulunması yönleriyle turistler için daha caziptir.

Çalışmanın amacı bu bağlamda, verilerin ulaşılabilirliğine göre seçilmiş 28 OECD ülkesinde ekonomik özgürlükler ile turizm talebinin göstergesi olan ülkeye gelen uluslararası turist sayısı arasında kısa ve uzun dönemli ilişkilerin ampirik olarak incelenmesidir.

Geçmişten günümüze tüm ulusların nihai hedefi sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanabilmesidir. Turizm sektörü de ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli bir ayağı oluşturmaktadır. Özellikle de turizm talebini artırmanın yolu ülkenin, diğer ülkelerden daha cazip hale getirilmesinden geçmektedir. Nitekim ekonomik özgürlükler ile bu durum sağlanabilmektedir. Ekonomik özgürlük ile turizm sektörü arasındaki ilişki alanyazında tartışılan bir konudur. Bu bakımdan ampirik analiz sonucunda ortaya koyulacak bulguların alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ek olarak uygulamada elde edilen bulgular, turistlerin destinasyon tercihi noktasında ülkelere uygun politika seçiminde ışık tutması öngörülmektedir. Çalışmada ilk bölümde ekonomik özgürlükler ile turizm talebi arasındaki ilişkiyi konu alan çalışmalar irdelenirken, diğer bölümde çalışmada kullanılan veriseti, yöntem, analiz ve elde edilen bulgular sunulmuştur. Son bölüm ise elde edilen bulguların yorumlanması ve önerilerden meydana gelmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Çalışma konusunun bir ayağını oluşturan ekonomik özgürlükler yazını oldukça geniş bir alanı bünyesinde bulundurmaktadır. Alanyazında ekonomik özgürlükler ile ilgili yapılmış ampirik çalışmaların çoğunluğu makroekonomik değişkenler (ekonomik büyüme, yatırım, işsizlik vb.) ile arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Ekonomik özgürlüklerin turizm ile ilişkili olan bileşenleri olarak mülkiyet hakları, siyasal hak ve sivil özgürlükler, devletin etkinliği ve düzenlemelerin kalitesi, yolsuzluk, adli etkinlik ve basın özgürlüğü gösterilebilir.

Alanyazında ekonomik özgürlükler ile turizm arasında yapılan ampirik çalışmaların çoğunluğunda turizm talebinin değişken olarak ele alındığı görülmektedir. Çalışmanın konusunu meydana getiren ekonomik özgürlükler ile turist ziyaretleri arasındaki ilişkiyi araştıran sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu bakımdan ampirik analiz sonucunda ortaya koyulacak bulguların alanyazına

katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Alanyazın taraması çalışmanın konusuna paralel olarak yukarıda bahsedilen ekonomik özgürlük bileşenleri ile turizm sektörü arasındaki ilişkiyi ele alan ampirik çalışmalarla sınırlandırılmıştır.

Ulusal alanyazında, Türkiye ekonomisini ampirik olarak ele alan sadece iki çalışma bulunmaktadır. Bunlardan ilki Demir ve Gozgor (2017)'un Türkiye'nin 1996-2014 döneminde yolsuzlukların turizm ziyaretleri üzerindeki etkilerini panel veri analizi yöntemiyle tahlil ettikleri çalışmadır. Çalışmanın sonucunda, yolsuzluğun arttığı durumda ülkeye gelen turizm amaçlı ziyaretleri olumsuz anlamda etkilediği ortaya koyulmuştur.

İkincisi ise Dura ve Kılıç (2021)'in Türkiye'nin 1995-2018 döneminde siyasi haklar ve sivil özgürlükler ile hukukun üstünlüğünün uluslararası turizm gelirleri ve turist ziyaretleri ile olan ilişkisini ARDL sınır testi yöntemiyle analiz ettikleri çalışmadır. Çalışma sonucunda, siyasi haklar ve sivil özgürlükler ile hukukun üstünlüğünde meydana gelen yükselişlerin uzun vadede Türkiye'ye gelen turist ziyaretlerinde ve dolayısıyla turizm gelirlerinde artışlara yol açtığı tespit edilmiştir.

Uluslararası alanyazında ise ekonomik özgürlükler ile turizm ilişkisini ampirik olarak ele alan çalışmalar ise; turist ziyaretleri, turizm geliri ve turizm sektörü gelişiminin ekonomik özgürlük bileşenleriyle olan ilişkilerine odaklanmaktadır. Çalışmamızın konusu ile paralel olan çalışmalardan Özcan, Aslan ve Nazlıoğlu (2017) sosyalizm sonrası 17 geçiş ekonomisini 1996-2012 döneminde panel nedensellik yöntemiyle analiz etmiştir. Neticede, Belarus ve Ukrayna'da turist ziyaretlerinden ekonomik özgürlüğe doğru tek taraflı nedensellik elde edilirken; Arnavutluk, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Gürcistan, Litvanya ve Romanya'da ekonomik özgürlükten turist ziyaretlerine doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi gözlenmiştir.

Benzer bir çalışmayı 1996-2017 döneminde 32 OECD ülkesiyle yapan Akar ve Özcan (2020) ise OECD ülkeleri örnekleminde ekonomik özgürlükler ile turist ziyaretleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisini ortaya koymuştur. Ek olarak hesaplanmış öngörü hata varyans bulgularında ise uzun sayılabilecek bir zaman dilimi olan 10 dönem içerisinde turist ziyaretlerinin yaklaşık %30'unun direkt olarak ülkenin sahip olduğu ekonomik özgürlük düzeyinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde nedensellik analizini, 1996-2016 döneminde 17 Akdeniz ülkesi için panel vektör otoregresyon (PVAR) yöntemiyle yapan Öcal vd. (2020) ise panel VAR Granger nedensellik testi sonucunda turist ziyaretleri ile hükümetin bütünlüğü, vergi yükü, hükümet harcamaları, iş özgürlüğü ve ticaret özgürlüğü arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Öte yandan kısa vadede ekonomik özgürlük bileşenlerinin turist ziyaretleri üzerinde azaltıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Analizlerinde görece daha kapsamlı örneklem kullanan çalışmalardan Gholipour vd. (2014) 1999-2011 dönemi için 80 ülkeyi kapsayan panel veriyi genelleştirilmiş momentler yöntemi (GMM) ile analiz etmiştir. Bireysel özgürlük düzeyi yüksek olan ülkelerin, kendinden daha düşük özgürlük düzeyine sahip ülkelerden gelen turist ziyaret sayısının artacağına işaret etmişlerdir. Benzer analiz yöntemini, 1995-

2016 döneminde 160 ülkeyi kapsayan panel veri setiyle gerçekleştiren Demir ve Gozgor (2019) ise basın özgürlüğünün turist ziyaretleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Sonuçta, basın özgürlüğünün arttırılmasının turist ziyaretlerini müspet anlamda etkilediği gözlenmiştir.

Bulut, Kocak ve Suess (2019) ise çalışmalarında 1998-2016 döneminde en fazla turist ziyareti alan sekiz ülkeyi kapsayan panel veriyi eşbütünleşme testi ve geliştirilmiş ortalama grup (AMG) tahmincisi ile analiz etmiştir. Sonuçta, eşbütünleşme ilişkisinin varlığı ortaya koyulmuş ve uzun dönem parametrelerinin AMG tahmincisi bulgularında ise siyasi haklar ve sivil özgürlüklerin turist ziyaretleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkilere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Turizm geliri ile ekonomik özgürlük ilişkisini konu edinen çalışmalardan olan Gövdeli (2018) BRICS-T ülkelerinde 1995-2016 dönemi için turizm geliri ve ekonomik özgürlük ilişkisini Konya Bootstrap panel Granger nedensellik testiyle sınamıştır. Ampirik analizle, Hindistan'da ekonomik özgürlükler ile turizm geliri değişkenleri arasında çift taraflı nedensellik, Güney Afrika'da turizm gelirinin ekonomik özgürlüklerin nedeni olduğunu ve Rusya'da ekonomik özgürlüklerin hem turizm geliriyle hem de ekonomik büyümeyle aralarında nedensellik olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Dünya turizm geliri sıralamasındaki ilk sekiz ülke için 1995-2019 döneminde ekonomik özgürlükler ile turizm gelirleri arasındaki ilişkiyi panel eşbütünleşme ve AMG katsayı tahmin metoduyla analiz eden Atılğan (2023), çalışmanın sonucunda, söz konusu değişkenler için eşbütünleşme ilişkisi gözlenmiş ve ekonomik özgürlüklerin turizm geliri değişkeni üzerinde istatistiksel bakımdan etkili olduğu ve katsayı tahmin sonucuna göre ekonomik özgürlüklerde meydana gelecek %1'lik yükselişin turizm gelirlerinde yaklaşık olarak %1.215'lik artışa yol açacağını tespit etmiştir.

Benmessaoud ve Hachemaoui (2022) ise 1990-2007 yıllarını kapsayan 18 MENA Bölgesi ülkesini panel OLS yöntemiyle analiz ettikleri çalışmada, Kuzey Afrika ülkelerinde ekonomik özgürlüklerde meydana gelecek her %1'lik yükselişin, turizm gelirlerinde %1,38'lik bir artışa yol açacağı sonucuna ulaşmıştır.

Son olarak Mete (2022) Akdeniz ülkeleri için 2006-2019 dönemini kapsayan ve panel nedensellik analizi yaptığı çalışmasında, hiçbir ülkede genel ekonomik özgürlüklerin turizm gelirlerinin nedeni olmadığını ancak Kıbrıs ve İsrail'de ise turizm gelirinin genel ekonomik özgürlüklerin nedenseli olduğu gözlenmiştir. Ek olarak Hırvatistan'da turizm gelirleri ile yatırım özgürlüğü arasında çift taraflı nedensellik tespit edilirken; Slovenya, Yunanistan, Malta ve Fas'ta turizm gelirinin yatırım özgürlüğünün nedeni olduğu ve Lübnan'da ise yatırım özgürlüğünün turizm gelirinin nedenseli olduğu tespit edilmiştir.

Turizm sektörü ile ekonomik özgürlük ilişkisini konu edinen çalışmalardan olan Saha vd. (2017) 1995-2012 döneminde 110'dan fazla ülkede, siyasi ve ekonomik özgürlüklerin turizm sektörü performansı üzerindeki etkisini panel veri tahminleme yöntemiyle tahlil etmiştir. Siyasi özgürlüğün turist ziyaretleri üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu; ancak sivil özgürlükler, siyasal haklar ve

demokratik hesap verebilirlik olmak üzere dikkate alınan üç siyasi özgürlük ölçütü arasında, sadece sivil özgürlüklerin turizm sektörü üzerinde tutarlı ve müspet etkiler gösterdiği tespit edilmiştir. Ek olarak, genel ekonomik özgürlüklerin ülkenin turizm sektörünü genişlettiği sonucuna ulaşılmıştır.

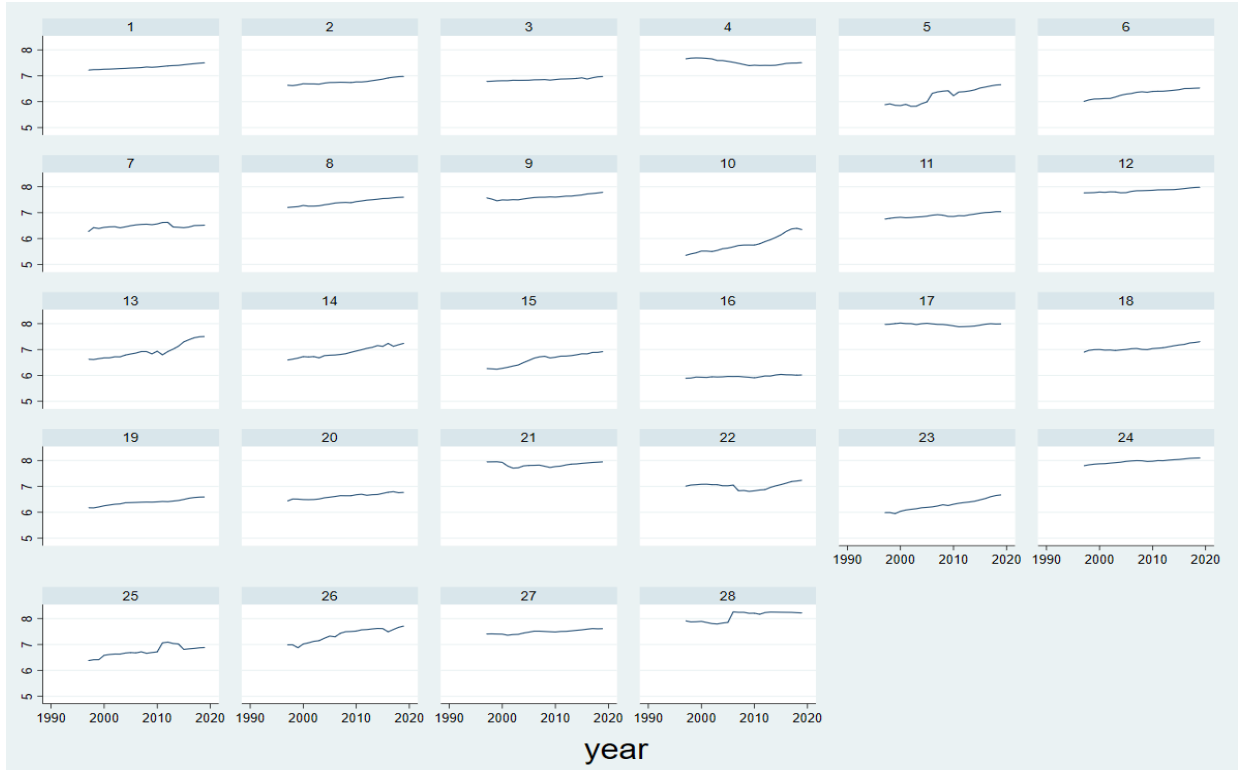
Muslija, Satrovic ve Colakovic (2019)'da çalışmalarında 2002-2015 döneminde 87 ülke için turizm sektörü ile ekonomik özgürlük ilişkisi Panel-VAR metoduyla incelenmiştir. Sonuçta ekonomik özgürlükten turizm sektörüne tek taraflı nedensellik ilişkisi olduğu gözlenmiştir. Seetanah (2011) ise 1990-2007 yıllarını kapsayan 19 ada ekonomisini panel GMM yöntemiyle analiz etmiş ve ekonomik özgürlüklerde yaşanacak bir iyileşmenin turizm sektörü gelişimine müspet anlamda katkı sunduğu sonucuna ulaşmıştır. Son olarak Mishra, Rout ve Chaini (2021) Hindistan'ın 2000-2018 döneminde zaman serisi analizi yöntemiyle incelenmiş ve sonuç olarak ekonomik özgürlüklerde yaşanacak iyileşmelerin uzun dönemde turizm sektörü üzerinde müspet anlamda etkisi olduğuna işaret etmişlerdir.

Alanyazında ekonomik özgürlükler ile turizm talebinin göstergesi olarak ülkeye gelen turist ziyaretleri arasındaki ilişkiyi ampirik olarak inceleyen çalışmalar nicelik olarak sınırlılık arz etmektedir. Her ne kadar ekonomik özgürlük düzeyinin turizm talebi üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşan çalışma sayısı çoğunlukta olsa da çalışmaların inceledikleri dönem ve örneklemelerin farklılık göstermesi sebebiyle iki değişken arasında olumsuz yönde ilişkinin bulunduğunu tespit eden çalışmalarda bulunmaktadır.

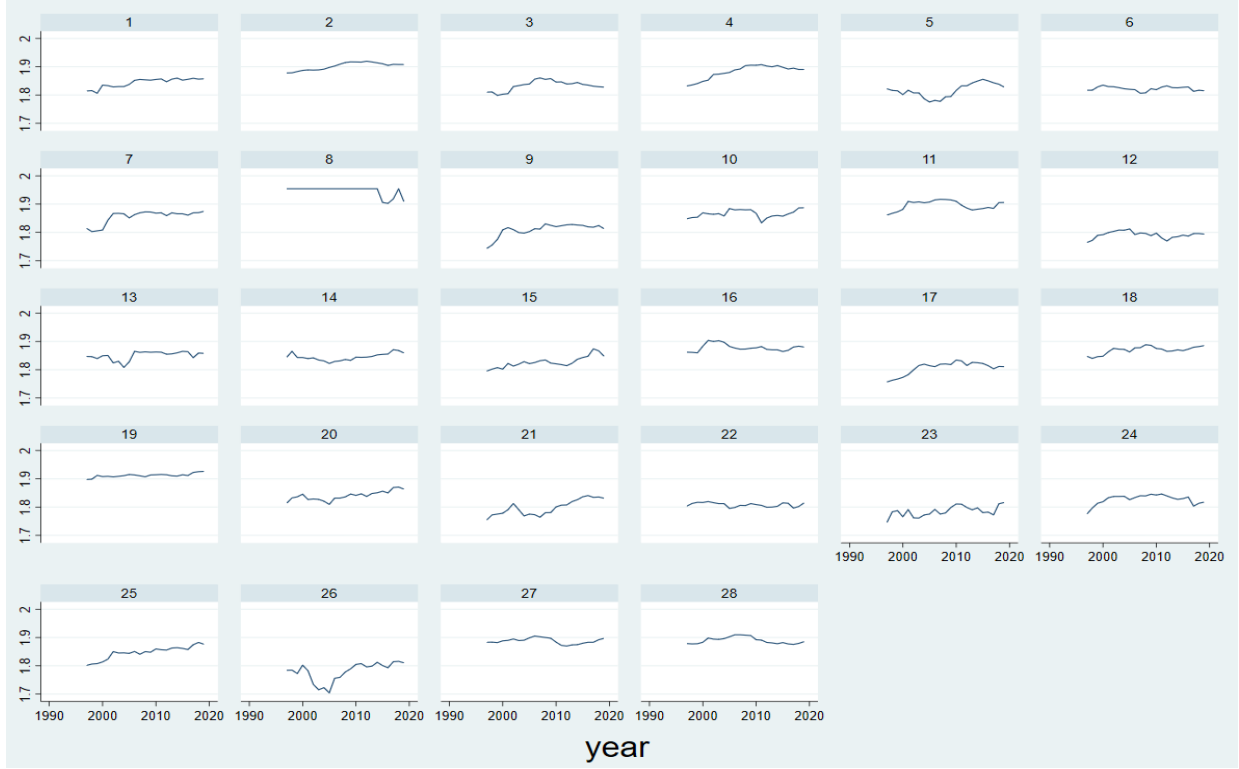
3. MATERYAL VE KULLANILAN YÖNTEM

Araştırmanın uygulama bölümünde yapılan analizler kapsamında Dünya Bankası'nın istatistiki veri tabanından alınan ve turizm talebinin göstergesi olarak seçilen ülkeye gelen uluslararası turist sayısı serisi ve ekonomik özgürlüğün göstergesi olarak Heritage Vakfı'nın yayımladığı ekonomik özgürlük endeksinde ülkeler için hesaplanan nihai genel skoru yansıtan genel ekonomik özgürlük serisi kullanılmıştır. Çalışmada panel veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada analiz dönemi 1997-2019 aralığı olarak belirlenmiştir. Her bir serinin logaritması alınmış ve serilere ilişkin grafikler ise aşağıda sunulmuştur.

Grafik 1. Turist Sayısı (itnoa) Serisine Ait Grafikler (1997-2019)

Grafik 2. Genel Ekonomik Özgürlük (ef) Serisine Ait Grafikler (1997-2019)

Çalışmada analiz edilen OECD Ülkeleri ise sırasıyla; “Avusturya, Avustralya, Belçika, Kanada, Kolombiya, Kosta Rika, Finlandiya, Almanya, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Japonya, Güney

Kore, Litvanya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovenya, İspanya, İsveç, Türkiye, İngiltere ve ABD’dir”.

Tablo 1. Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişken ve Kısaltması	Açıklaması	Veri Kaynağı
Turist Sayısı (itnoa)	Yıllık bazda ülkeye gelen uluslararası sayısı	Dünya Bankası
Genel Ekonomik Özgürlük (ef)	Ekonomik özgürlük endeksinde yer alan ve eşit olarak ağırlıklandırılmış 12 ekonomik özgürlük bileşenindeki puanların ortalaması alınarak türetilir.	Heritage Vakfı

Ekonomik özgürlük değişkeni kapsamında bulundurduğu bazı bileşenlerinden olan; mülkiyet hakları, siyasi hak ve sivil özgürlükler, hukukun üstünlüğü, adli etkinlik, kamu kesimi büyüklüğü ve pazar erişimi bileşenleri doğrudan ve dolaylı olarak turizm sektörü ve turizm talebiyle ilişkilidir.

Örneğin, bir ülkede mülkiyet hakları kurumsal bir yapıyla korunuyorsa, hukuksal altyapı ve adli etkinlik sağlanıyorsa, kamu kesimi büyüklüğü özel yatırımları dışlamayacak düzeyde ise ve devletin sınırlayıcı müdahalelerinin minimum seviyede olduğu bir ortamda; ilgili ülke ekonomik özgürlük bakımından diğer ülkelerden daha cazip hâle gelmek suretiyle turistlerin destinasyon tercihinde ön plana çıkmasına ve uluslararası turizm talebi üzerinde artırıcı etki yaratması beklenmektedir. Ancak bütün bu adımların tespit edilip uygulanması hususunun hükûmetin görevi olduğu unutulmamalıdır (Gholipour vd., 2014; Öcal vd., 2020).

Sonuç olarak ülkenin mevcut ekonomik özgürlük düzeyinin artırılmasıyla, ülkeye olan uluslararası turizm talebinin artacağını ve bunun sonucunda da ülkenin daha fazla turizm geliri ve döviz girdisi elde etmesi beklenmektedir. Sonuç olarak gelişen turizm sektörünün günümüzde ekonomik büyümenin önemli bir ayağını oluşturduğu düşünüldüğünde, ekonomik özgürlükler dolaylı olarak turizm sektörü üzerinden ekonomik büyümeye olumlu etki etmesi beklenmektedir.

Uygulamada öncelikle CDLM testi yapılmıştır. Sonrasında ise Blomquist ve Westerlund (2013) homojenlik sınaması yapılmıştır. Serilerin durağanlığı için ise CADF testi Pesaran (2007) sonuçlarına bakılmıştır (Bozkurt, 2012; Balmumcu ve Bozkurt, 2020; Bozkurt, 2013; Bozkurt ve Pekmezci, 2015; Bozkurt ve Pekmezci, 2018; Bozkurt ve Balmumcu, 2018; Bozkurt ve Yanardağ, 2017; Bozkurt vd., 2021; Göктаş vd., 2018; Göктаş vd., 2019; Pekmezci ve Bozkurt, 2019; Pekmezci ve Bozkurt, 2021). Son olarak ise panel nedensellik testi ve panel eşbütünleşme testleri uygulanmıştır (Bozkurt vd., 2021; Sain vd., 2024; Sain ve Bozkurt, 2023a; Sain ve Bozkurt, 2023b; Sain ve Bozkurt, 2023c; Sain ve Bozkurt, 2023d).

4. UYGULAMA SONUÇLARI

Aşağıda öncelikle iki numaralı tabloda tanımlayıcı istatistikler sunulmuştur.

Tablo 2. Serilere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum	Maksimum
logitnoa	644	7,011	0,647	5,348	8,263
logef	644	1,847	0,045	1,704	1,954

Sonrasında ise gözlem değerimiz (N) zaman değerimizden (T) daha büyük olduğu için CDLM Testi kullanılmıştır ve yatay kesit bağımlılığı sonuçları üç numaralı tablodaki gibidir.

Tablo 3. Pesaran (2004) CDLM Test Sonuçları

Değişkenler	CDLM Test Değeri	Olasılık Değeri
logitnoa	55,06	0,0000
logef	21,67	0,0000

Üç numaralı tabloya bakıldığında, Pesaran (2004) CDLM test istatistiğine göre serilerin yatay kesit bağımlılığı içerdiği görülmektedir. Diğer taraftan Blomquist ve Westerlund (2013) eğitim heterojenliği testi uygulanmış ve aşağıda dört numaralı tabloda sonuçlar sunulmuştur.

Tablo 4. Blomquist ve Westerlund Testi (2013) Sonuçları

	Değer
$\hat{\Delta}$	5,292*
$\hat{\Delta}_{adj}$	-5,882*

Not: * %1 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı göstermektedir.

Blomquist ve Westerlund (2013) testi sonuçlarına bakıldığında ise ekonomik özgürlük ve uluslararası gelen turist sayısı veri setinin heterojen olduğu görülmektedir. Seriler yatay kesit bağımlılığı ihtiva ettiği için CADF Testi uygulanmıştır ve sonuçlar aşağıda beş numaralı tabloda görülmektedir. Sonuçlar her iki serini de düzeyde durağan olmadığını göstermektedir. Ancak her iki serisinde bir farkı alındığında durağanlaştığı görülmektedir.

Tablo 5. Pesaran (2008) CADF Test Sonuçları

Değişkenler	Durağanlık Derecesi	Z[t-bar]	Olasılık Değeri
logitnoa	Düzeyde	-0,455	0,325
	Bir Fakta	-20,239	0,000
logef	Düzeyde	-1,138	0,128
	Bir Fakta	-17,366	0,000

Uygulamanın beşinci aşamasında ise turist sayısı ile ekonomik özgürlük serileri arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir ve test sonuçları altı numaralı tabloda sunulmuştur.

Tablo 6. Dumitrescu ve Hurlin (2012) Test Sonuçları

Değişkenler	1 Gecikme Uzunluğu		
	W_{NT}^{Hnc}	Z_{NT}^{Hnc}	Z_N^{Hnc}
logitnoa → logef	2,039	3,889*	2,817*
logef → logitnoa	2,002	3,750*	2,703*

Not: * %1 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı göstermektedir.

Altı numaralı tabloya göre; turist sayısı değişkeni ile ekonomik özgürlük değişkeni arasında bir gecikme uzunluğunda çift yönlü nedensellik olduğu gözlenmiştir. Uygulamanın son aşamasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmeye çalışılmış ve Westerlund (2007) testi sonuçları yedi numaralı tabloda sunulmuştur.

Tablo 7. Westerlund (2007) Test İstatistiği Sonuçları

Test	Değer	Z-Değeri	Olasılık Değeri
G_t	-3,796	-11,919	0,000
G_a	-16,474	-9,054	0,000
P_t	-20,245	-12,283	0,000
P_a	-17,032	-14,619	0,000

Yedi numaralı tablo turist sayısı serisi ile ekonomik özgürlük serilerinin eşbütünleşik olduğunu göstermektedir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, 1997-2019 döneminde OECD üyesi ülkelerin sahip oldukları ekonomik özgürlük düzeyleri ile ülkeye gelen uluslararası turist sayısı arasında kısa ve uzun dönemli bir ilişki bulunup bulunmadığının ampirik olarak analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada ampirik yöntem olarak ise sırasıyla; yatay kesit bağımlılığı, eğim heterojenliği, panel birim kök, panel Granger nedensellik ve Westerlund panel eşbütünleşme testleri yapılmıştır.

Gerçekleştirilen analizler sonucunda, ilk olarak uluslararası turist sayısı (logitnoa) ve ekonomik özgürlükler (logef) serilerinin yatay kesit bağımlılığı içerdikleri tespit edilmiştir. Daha sonra uygulanan eğim heterojenliği testi sonucunda ise logitnoa ve logef veri setlerinin heterojen olduğu görülmüştür. Akabinde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinden CADF uygulanmış ve hem bağımlı değişken logitnoa hem de bağımsız değişken logef'in düzeyde durağan olmadıkları ancak bir farkları alındıktan sonra serilerin durağanlaştıkları tespit edilmiştir. Bir sonraki aşamada ise Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi uygulanmış ve iki değişken arasında %1 anlamlılık düzeyinde çift taraflı kısa dönem nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir (bu sonuç Öcal vd. (2020) ile Akar ve Özcan (2020)'in sonuçlarıyla tutarlıdır). Son fazda ise uygulanan Westerlund (2007) panel eşbütünleşme testi sonucunda logitnoa ve logef değişkenleri arasında %1 anlamlılık düzeyinde uzun dönem eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgular, Gholipour vd. (2014), Demir ve Gozgor (2019) ve Akar ve Özcan (2020)'in çalışmalarında elde ettikleri ülkeye gelen turist sayısı ile ülkenin sahip olduğu ekonomik

özgürlük düzeyi arasındaki pozitif yönlü ilişkiyi desteklemektedir. Bir diğer ifadeyle ülkelerin sahip olduğu ekonomik özgürlük düzeyinin yüksek olması, turistler açısından ülkenin daha cazip hale gelmesini sağlayan önemli bir unsurdur. Özellikle pandemi öncesinde gayri safi yurt içi hasıla (GSYH)'dan aldığı pay bakımından %10,4 ile üçüncü sırada yer alan turizm sektörünün ülkeler için oldukça önem arz ettiği görülmektedir (WTTC, 2019).

Çalışmanın bir sınırlılığı olarak, COVID-19 Pandemisi sonrasında uluslararası turist sayısı serisinin 2019 yılı sonrasında güncel verilerinin bulunmamasıdır. Dolayısıyla çalışmanın veri seti 2019 yılı verileri ile kısıtlı kalsa da günceli sunmaktadır. İleride bu alanda yapılacak çalışmalar için bir öneri olarak, 2019 sonrası veriler güncellendiği takdirde, ekonomik özgürlükler ve turizm talebi ile yakından alakalı olan pandeminin etkileri araştırılmaya müsait hâle gelecektir.

KAYNAKÇA

- Akar, G. ve Özcan, M. (2020) “Ekonomik Özgürlük ve Turizm İlişkisi: Panel Veri Analizi”, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(3): 958-973.
- Altındaş, B. (2024) “Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Panel Veri Analizi” Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Atılğan, D. (2023) “Ekonomik Özgürlük ve Turizm İlişkisi: Seçilmiş Ülkeler Üzerine Ampirik Bir Analiz”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, (39): 48-58.
- Bahar, O. ve Bozkurt, K. (2010) “Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi”, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 21(2): 255-265.
- Balmumcu, Ö. ve Bozkurt, K. (2020) “Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Büyüme ve Cari İşlemler Dengesi Üzerine Bir Panel Veri Analizi”, Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi, 5(2): 292-307.
- Benmessaoud, H. ve Hachemaoui, K. (2022) “The Impact of Economic Freedom on Inbound Tourism in Mena Region from 2000 to 2018: A Panel Data Analysis Using R Software”, ELWAHAT Journal for Research and Studies, 15(2): 1179-1204.
- Blomquist, J. ve Westerlund, J. (2013) “Testing Slope Homogeneity in Large Panels with Serial Correlation”, Economics Letters, 121(3): 374-378.
- Bozkurt, K. (2012) “Dışsal Teknolojik Şokların Gelişmekte Olan Ülkelerin Büyüme Sürecine Etkileri” Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla
- Bozkurt, K. (2013) “Dışsal Teknolojik Şoklar ve Ekonomik Büyüme: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Ampirik Bir Analiz”, Uluslararası Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi (ESAM), 4(1): 47-70.

- Bozkurt, K. ve Balmumcu, Ö. (2018) “Beşerî Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Panel Veri Analizi”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayısı: 391-405.
- Bozkurt, K. ve Pekmezci, A. (2015) “Turizm Talebi ve Döviz Kuru Şokları: Türk Turizm Sektörü İçin Ekonometrik Bir Analiz”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(2): 91-105.
- Bozkurt, K. ve Pekmezci, A. (2018) “Gelişmekte Olan Ülkelerde Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları (FSMH) ve İthalat: Bir Panel Veri Analizi”, *Bülent Ecevit Üniversitesi Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(2): 505-516.
- Bozkurt, K. ve Yanardağ, M. Ö. (2017) “Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Panel Eşbütünleşme Analizi”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(1): 194-213.
- Bozkurt, K., Armutçuoğlu Tekin, H. ve Can Ergün, Z. (2021) “An Investigation of Demand and Exchange Rate Shocks in The Tourism Sector”, *Applied Economic Analysis*, 29(86): 171-188.
- Bulut, U., Kocak, E. ve Suess, C. (2019) “The Effect of Freedom on International Tourism Demand: Empirical Evidence from The Top Eight Most Visited Countries”, *Tourism Economics*, 26(8): 1358-1373.
- Demir, E. ve Gozgor, G. (2017) “What About Relative Corruption? The Impact of the Relative Corruption on the Inbound Tourism to Turkey”, *International Journal of Tourism Research*, 19(3): 358-366.
- Demir, E. ve Gozgor, G. (2019) “Does Freedom of The Press Enhance Inbound Tourism?”, *Current Issues in Tourism*, 22(20): 1-16.
- Dura, Y. C. Ve Kılıç, E. (2021) “Özgürlüğün Çekiciliği: Türkiye’ye Yönelen Dış Turizm Talebine Hak ve Özgürlüklerin Etkisi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 26(102): 171-195.
- Gholipour, H. F., Tajaddini, R. ve Al-mulali, U. (2014) “Does Personal Freedom Influence Outbound Tourism?”, *Tourism Management*, 41: 19-25.
- Göktaş, P., Pekmezci, A. ve Bozkurt, K. (2018) “Ekonometrik Serilerde Uzun Dönem Eşbütünleşme ve Kısa Dönem Nedensellik İlişkileri”. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Göktaş, P., Pekmezci, A. ve Bozkurt, K. (2019) “Ekonometrik Serilerde Uzun Dönem Eşbütünleşme ve Kısa Dönem Nedensellik-Makroekonomik Verilerle Eviews ve Stata Uygulamaları”. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gövdeli, T. (2018) “Ekonomik Özgürlük, Turizm ve Ekonomik Büyüme: BRICST Ülkelerinde KONYA BOOTSTRAP Nedensellik Analizi”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Prof. Dr. Harun TERZİ Özel Sayısı: 379-390.

- Kim, A. B. (2023) “Index of Economic Freedom 2023”. Washington: The Heritage Foundation Wall Street Journal. ISBN: 978-0-89195-309-8.
- Mete, E. (2022) “The Relationship between Tourism and Economic Growth in The Scope of Economic Freedom and Freedom of Investment”, *Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR) An International Journal of Akdeniz University Tourism Faculty*, 10(2): 232-250.
- Mishra, P. K., Rout, H. B. ve Chaini, S. R. (2021) “Tourism, Governance and Economic Growth in India”, *Journal of Environmental Management and Tourism*, 12(2): 521-528.
- Muslaja, A, Satrovic, E. ve Colakovic, N. (2019) “Dynamic Panel Data Analysis of The Relationship between Economic Freedom and Tourism”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2): 327-343.
- Öcal, O, Altınöz, B. ve Aslan, A. (2020) “The Nexus Between Economic Freedom and Tourist Arrivals: Evidence from Mediterranean Countries”, *İstanbul İktisat Dergisi*, 70(2): 287-301.
- Özcan, C. C, Aslan, M. ve Nazlıoğlu, S. (2017) “Economic Freedom, Economic Growth and International Tourism for Post-Communist (Transition) Countries: A Panel Causality Analysis”, *Theoretical and Applied Economics*, 2(611): 75-98.
- Pekmezci, A. ve Bozkurt, K. (2019) “Energy consumption and economic growth: An econometric analysis for OECD countries” in C. Aydın, ve B. Darici (Eds.), *Handbook of energy and environment policy* (pp. 55-70). Peter Lang.
- Pekmezci, A. ve Bozkurt, K. (2021) “COVID-19 pandemisinin petrol fiyatları üzerine etkisinin ekonometrik bir analizi” G. Atasever (Ed.), *Pandemi sonrası ekonomik ve politik dönüşüm içinde* (s. 79- 94). Gazi Kitapevi.
- Pesaran, M. H. (2004) “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels”, *Cesifo Working Paper*, No: 1229: 1-40.
- Pesaran, M. H. (2007) “A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence”, *Journal of Applied Econometrics*, 22(2): 265-312.
- Saha, S., Su, J-J. ve Campbell, N. (2017) “Does Political and Economic Freedom Matter for Inbound Tourism? A Cross-National Panel Data Estimation”, *Journal of Travel Research*, 56(2): 221- 234.
- Sain, K. ve Bozkurt, K. (2023a) “The Effect of Human Capital as an Output of Education on Productivity: A Panel Data Analysis for Developing Countries”, *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 18(4): 7-31.
- Sain, K. ve Bozkurt, K. (2023b) “Transformation of Knowledge into Economic Value in Higher Education and Global Competitiveness: A Panel Causality Analysis on OECD Countries”, *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 18(3): 223-251.

- Sain, K. ve Bozkurt, K. (2023c) “The Effect of Education and Health as Fundamentals of Human Capital on Global Competition: A Panel Data Analysis on OECD Countries”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 18(3): 766-791.
- Sain, K. ve Bozkurt, K. (2023d) “OECD Ülkeleri İçin Küresel Rekabet Gücü ve Beşeri Sermaye Arasındaki İlişkinin Analiz Edilmesi”, Yönetim ve Ekonomi, 30(3): 475-491.
- Sain, K., Bozkurt, K. ve Yılmaz, E. A. (2024) “The Impact of Higher Education on Global Competitiveness: A Panel Data Analysis for OECD Countries”, Panoeconomicus, 2024 OnLine-First (00): 10-10. Doi: 10.2298/PAN221217010S
- Seetanaah, B. (2011) “Assessing The Dynamic Economic Impact of Tourism for Island Economies”, Annals of Tourism Research, 38(1): 291-308.
- Smith, A. (2014) “Milletlerin Zenginliği” (9. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Truong, V. ve Shimizu, T. (2017) “The Effect of Transportation on Tourism Promotion: Literature Review on Application of The Computable General Equilibrium (CGE) Model”, Transportation Research Procedia, 25: 3096–3115.
- Westerlund, J. (2007) “Testing for Error Correction in Panel Data”, Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 69(6): 709-748.
- World Bank. (2023) “International Tourism, Number of Arrivals”, World Bank Open Data, <https://data.worldbank.org/>, Erişim tarihi: 03.10.2023
- WTTC. (2019) “Economic Impact Research”, World Travel and Tourism Council, <https://wttc.org/>, Erişim tarihi: 14.11.2023
- WTTC. (2023) “Global Travel and Tourism Catapults into 2023 Says”, World Travel and Tourism Council, <https://wttc.org/>, Erişim tarihi: 14.11.2023.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikirini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Berkay ALTINDAŞ Prof. Dr. Kurtuluş BOZKURT
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Berkay ALTINDAŞ Prof. Dr. Kurtuluş BOZKURT
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Berkay ALTINDAŞ Prof. Dr. Kurtuluş BOZKURT
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Berkay ALTINDAŞ Prof. Dr. Kurtuluş BOZKURT
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Berkay ALTINDAŞ Prof. Dr. Kurtuluş BOZKURT

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: -

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: -